

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 7

Рівне – 2016

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 7

Засновано у 2013 році

Рівне – 2016

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 7

Founded in 2013

Rivne – 2016

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 7 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2016. – 249 с.

**Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи»
включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 р.
та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016 р., № 1222)**

Свідectво про державну реєстрацію: Серія KB № 18713-7513 P

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Оpubліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Левовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

2. Livehud B. Krizisy zhizni – shansy zhizni. Razvitie cheloveka mezhdut detstvom i starost'ju / B. Livehud – Kaluga, 1994. – 231s.
3. Maslou A. G. Po napravleniju k psihologii bytija = Toward a psychology of being religious, values and peak-experiences : Religii, cennosti i pik-perezhivaniia / A. Maslou ; per. s angl. E. Rachkovej. M. : Jeksmo-Press, 2002. – 270 [1] s
4. Social'no-psihologichni chynnyky samorealizacii' tvorchoi' indyvidual'nosti u polikul'turnomu sviti: monografija / za nauk. redakciiju I.M. Zvarycha. – Chernivci: Chernivec'kyj nac. un-t, 2011. – 456 s.

Резюме. В статье осуществлен анализ феномена самореализации. Раскрывается его особенности в различных психологических подходах, особенно, в гуманистической школе. На основе теоретических изысканий предприняты попытки обобщения существующих теорий самореализации и выделены ее основные характеристики. Констатируется, что основной сферой самореализации является профессиональная деятельность личности. Среди доминирующих активизирующих факторов этого процесса является внутренняя потребность личности в самораскрытии.

Эмпирическая часть работы ориентирована на изучение особенностей самореализации у лиц после выхода на пенсию. Обозначенная батарея методов исследования представила ряд результатов, демонстрирующей специфику самореализации личности после выхода на пенсию.

Ключевые слова: самореализация, гуманистическая школа, профессиональная деятельность, внутренняя потребность саморазвития, сферы самореализации.

Summary. The article analyzes the phenomenon of self-realization. It expands its beatune in different psychological approaches, especially in humanistic school based on theoretical research attenfyed synthesis of existing theosies of self-realization and isolated its main characteristics. It was started that the main area of activity is a professional self identity. Among the dominad activiting factors of this process is the

Intennal needs of the individual in self disclosurt. A number of results is presented. Demonstrating the specificity of self-realization after retirement.

The results of empirical research features self-realization of people in retirement suggesting that among the priority areas defined self-realization area family and domestic relationships, communication, upbringing grandchildren and self-development, self-improvement. Among the important characteristics studied were found: a high level of understanding yourself, your feelings, adequate assessment of successes and mistakes, the highest aspiration for communicative interaction, which determines the desire to communicate with others (friends, neighbors, family, interested in various news). Defining the term "self-realization" respondents survey emphasizes family relationships, understanding of children and grandchildren. Investigated a lesser extent, defining the term under study drew attention to the opportunity to continue their professional path on the need for interpersonal contacts in their working team.

Key words: self-actualization, self-realization, humanistic school, professional activities, inner need of self, the scope of self-realization.

УДК 159.9 (19.00.07)

Л.В. КРЮКОВА

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ТА ПРОЦЕСІВ АДАПТАЦІЇ У ПЕРШОКЛАСНИКІВ

У статті розглядається проблема впливу та особливості взаємозв'язку емоційних чинників та процесів адаптації у першокласників до ситуації навчання; виявлено рівень шкільної мотивації першокласників під час адаптації; аналізуються сторони адаптаційного процесу при позитивному (негативному) розвитку емоційної сфери першокласників.

Ключові слова: адаптація, дезадаптація, емоційна сфера, мотивація, адаптаційний процес.

Постановка проблеми. Актуальність пізнання процесу виникнення та впливу емоцій на життєдіяльність дитини та її адаптацію в різних сферах життя зумовлена їхньою інтегративністю та взаємозв'язком із рівнями функціональної психіки. Проблема впливу емоційного чинника на процес адаптації молодшого школяра до ситуації навчання в тих чи інших аспектах постає в працях різних науковців, але ще недостатньо вивчена. Під час вивчення літературних джерел і практики роботи ми спостерігаємо, що процес адаптації у першокласників характеризується наступними змінами:

- функціональні системи організму намагаються підлаштуватися до нового розпорядку і навчального навантаження;
- формуються та засвоюються способи і прийоми нового виду діяльності – навчання;
- емоційна сфера регулює поведінку та діяльність, оцінюючи зміни у новій реальності як суб'єктивно комфортні/дискомфортні.

Вивчення періоду адаптації кожної дитини необхідно для комплексного дослідження загальних адаптаційних можливостей першокласників, прогнозування виховного процесу впродовж усього шкільного життя дитини, створення необхідних умов для перебігу успішної адаптації першокласника до школи.

З метою вивчення особливостей адаптації дитини до школи доцільно використовувати методи, які, в основному, спрямовані на з'ясування емоційного благополуччя дитини, наявності позитивних чи негативних тенденцій у ставленні до школи, вчителя, інших дітей [1]. В основі дослідження лежить особистісний підхід щодо розуміння процесів адаптації першокласників.

Мета статті: вивчити особливості взаємозв'язку емоційної сфери та адаптаційних можливостей першокласника щодо шкільного навчання.

Аналіз сучасних досліджень. Слід зазначити, що розробка проблеми психолого-педагогічного супроводу емоційного розвитку дітей довгий час була прерогативою психології і навіть дитячої психопатології. Саме в рамках цих наук здійснено методологічне обґрунтування корекції порушень емоційного розвитку дітей, сформульовані принципи корекційної роботи, представлені умови та засоби її вирішення на практиці навчання, виховання і лікування (Г.М. Бреслав, Л.С. Виготський, А.В. Запорожець, А.І. Захаров, В.П. Кашенко, В.В. Лебединський, С.Л. Рубінштейн, А.С. Співаковська, Л.С. Славина, Ю.С. Шевченко та ін.). Основні принципи, методи і можливі форми організації корекційної допомоги дітям, що зазнають емоційне неблагополуччя, виділені в роботах таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як С.А. Беличева, Г.В. Бурменской, І.П. Воропаєва, І.В. Дубровіна, О.А. Карабанова, І.Ю. Левченко, А.К. Маркова, Є.А. Медведева, О.С. Нікольська, Г.І. Репринцева, Г.А. Лендрет, К. Роджерс, К. Рудестам, В. Сатир, К. Фопель, Г. Еберлейн та ін. Проте, характер перебігу адаптаційних процесів в учнів є мало вивченим в умовах навчання за новими технологіями та у період впровадження нових експериментальних програм. Оцінка їх ефективності здійснюється лише за педагогічними критеріями, які є досить відносними. Формування емоцій, профілактика і корекція недоліків емоційної сфери залишається актуальною проблемою, яка повинна по праву розглядатися як найбільш важливою у процесі виховання.

Методика та процедура дослідження. Вибірка для дослідження складалася з учнів 6-7 річного віку, які навчалися в перших класах шкіл м. Харкова. Обсяг вибірки нараховував 74 дитини контрольної групи та 26 дітей експериментальної групи.

В якості експериментальної групи було обрано експериментальний 1-Б клас, який навчався за окремою експериментальною програмою «Інтелект України», запропонованою в 2006 році командою провідних вчених Харкова на чолі з доктором педагогічних наук Гавриш І.В. Дана програма спрямована на виявлення, виховання й навчання обдарованих дітей. Програма розроблялася таким чином, щоб врахувати вікові особливості учнів та не лише зберегти, а й збільшити їх інтерес щодо навчання. Завдяки міжпредметним зв'язкам, засобам наочності та відео матеріалам, об'єкт вивчення стає більш зрозумілим та цікавим.

Для дослідження адаптивних особливостей учнів 1-х класів були використана методика Н.Г. Лусканової «Що мені подобається в школі», яка дала змогу виявити рівень шкільної мотивації першокласників в адаптації, та методика «Дерево» Л.П. Пономаренко, для виявлення рівня адаптації до школи.

Перевірка рівня шкільної мотивації проводилася за анкетною Н.Г. Лусканової, яка складалася з 10 запитань, що відображали відношення дітей до школи і навчального процесу та емоційну реакцію на ситуацію в школі.

Для того, щоб першокласникам було цікавіше виконувати дану методику, було запропоновано в якості відповідей використовувати малюнок: негативна відповідь – діти малювали смайлик з похмурою посмішкою, позитивна – веселий смайлик, нейтральна відповідь – серйозний смайлик. Першокласникам було запропоновано 10 запитань. Учні, які набрали 25-30 балів, характеризуються високим рівнем шкільної адаптації, 20-24 бали були характерні для середньої норми, 15-19 балів вказують на зовнішню мотивацію, 10-14 балів свідчать про низьку шкільну мотивацію та нижче 10 балів – про негативне ставлення до школи та шкільну дезадаптацію (таблиця 1).

Таблиця 1

Рівень шкільної мотивації учнів 1-х класів

Рівень мотивації	У % (контрольна група)	У % (експериментальна група)
Високий рівень	17,0	<u>37,5</u>
Достатній рівень	<u>31,5</u>	25,0
Середній рівень	26,0	25,0
Низький рівень	22,0	12,5
Шкільна дезадаптація	3,50	–

Отже, згідно результатів дослідження, високий рівень навчальної мотивації та активності в контрольній групі мають 17 % учнів, а в експериментальній групі – 37,5 % учнів (найвищий показник). Діти з високим рівнем шкільної мотивації відрізняються наявністю високих пізнавальних мотивів, прагненням найбільш успішно виконувати вимоги, які висуває школа та вчителі. Вони дуже чітко слідкують всім вказівкам вчителя, відповідальні та добросовісні, сильно тривожаться, якщо отримують незадовільні оцінки та зауваження учителя. Такий показник класу є досить високим та свідчить про успішну співпрацю вчителя і дітей.

Хороший рівень шкільної мотивації демонструють 31,5 % учнів контрольної групи (найбільша кількість дітей) та 25 % учнів експериментальної групи. У цілому такі діти є успішними в навчальній діяльності.

Окрім того, 26 % учнів контрольної групи та 25 % першокласників експериментальної групи показують середній рівень шкільної мотивації. Це діти, які мають позитивне ставлення щодо школи, але школа приваблює

не навчальними складовими, а можливістю спілкування, розвагами тощо. Такі діти достатньо добре почувають себе в школі, однак частіше ходять до школи заради спілкування із однолітками. Їм подобається почувати себе учнями, мати гарний портфель, ручки, зошити. Пізнавальні мотиви у таких дітей сформовані в меншій мірі, а навчальний процес їх мало приваблює. Низький рівень шкільної мотивації мають 22 % учнів контрольної групи та 12,5 % – експериментальної. Даний рівень мотивації свідчить про нестійку адаптацію до школи. Саме такі учні відвідують школу неохоче, на уроках часто займаються іншими справами, іграми та мають труднощі в навчальній діяльності. З такими дітьми існує необхідність проведення додаткових занять щодо посилення мотивації до навчання у школі конкретних учнів з боку вчителя, психолога та батьків (найменший відсоток дітей з експериментальної групи). Проте найбільшу увагу слід звернути на учнів, які негативно ставляться до школи і, як наслідок, є дезадаптованими. Так, в контрольній групі таких учнів 3,5 %.

Наступним кроком щодо дослідження рівня адаптації першокласників була методика «Дерево» Л.П. Пономаренко. Учні пропонувались листки із зображенням сюжету: дерево і розташовані на ньому фігурки людей. Кожен учень отримував листок з таким зображенням (але без нумерації фігурок). Завдання звучало так: «Роздивіться дане дерево. Ви бачите на ньому і поряд з ним багато фігурок. У кожній з них – різний настрій і вони займають різне положення. Візьміть червоний олівець і обведіть ту фігурку, яка нагадує вам себе, схожа на вас, ваш настрій в школі, ваше положення. Ми перевіримо наскільки ви уважні. Зверніть увагу, що кожна гілка дерева прирівнюється вашим успіхам та досягненням. Тепер візьміть зелений олівець і обведіть ту фігурку, якою б ви хотіли бути і на чьому місці ви хотіли б знаходитись».

Інтерпретація результатів проєктивної методики «Дерево» проводилась, виходячи з вибраних позицій учнів, позицій кожної фігурки на малюнку, які ототожнювали реальне та ідеальне розташування на дереві, а також аналіз різниці між ними (таблиця 2).

Таблиця 2

Особливості розподілу учнів за рівнем адаптації

Рівень адаптації	Контрольна група (%)	Експериментальна група (%)
Високий рівень	21	53
Достатній рівень	42	32
Середній рівень	27	10
Низький рівень	10	5,0

Отже, за результатами дослідження, 53 % учнів експериментальної групи та лише 21 % контрольної групи має високий рівень адаптації. Ці діти відносно швидко адаптуються у колективі та школі, знаходять нових друзів в класі, у них майже завжди гарний настрій, вони доброзичливі, сумлінно і без видимої напруги виконують всі вимоги вчителя. Іноді в них відмічаються складності або в контактах з дітьми, або у стосунках з учителем, оскільки їм ще важко виконувати всі вимоги правил поведінки. Проте під час навчання відбувається засвоєння і нового статусу, і нових вимог, і нових умов. Ці якості дозволяють їм з перших днів відчувати свої успіхи, що ще більше підвищує навчальну мотивацію.

Необхідно звернути увагу на першокласників, які показали низький рівень адаптації (10 % – контрольна група, 5 % – експериментальна група). Це проявляється в порушенні дисципліни, пониженому інтересу до навчальних занять, в наявності труднощів регулювання поведінкою, уваги та навчальної діяльності, в невмінні пристосовуватись до темпу шкільного життя. Це діти, в яких соціально-психологічна адаптація пов'язана із значними труднощами. Вони не засвоюють навчальну програму, у них проявляються негативні форми поведінки, різкий прояв негативних емоцій. Саме на таких дітей найчастіше скаржаться вчителі, батьки. Низька успішність в навчанні, відсутність контакту з вчителем створюють відчуження і негативне відношення однолітків. Серед цих дітей можуть бути ті, хто потребує лікування – учні з порушеннями психоневрологічної сфери, проте можуть бути і учні, не готові до навчання в школі (т.з. «група ризику»).

Інші діти мають середній та достатній рівень адаптації, період невідповідності їхньої поведінки вимогам школи зтягується: діти не можуть прийняти ситуацію навчання, спілкування з учителем, дітьми. Як правило, ці діти зазнають труднощі в засвоєнні навчальної програми. Завдяки доброзичливому і тактовному відношенню вчителя до кінця першого півріччя реакції цих дітей стають адекватними шкільним вимогам.

Гарна успішність, засвоєння шкільних норм поведінки, відсутність проблем у спілкуванні, емоційне благополуччя вважаються критеріями ефективної адаптації до шкільного навчання. Під впливом певних чинників можуть розвиватися дезадаптаційні процеси. У цілому дезадаптація характеризується негативним емоційним відношенням до школи, високим рівнем тривожності, підвищеною емоційною лабільністю, низькою працездатністю, руховим розгальмуванням, труднощами спілкування із вчителями та однолітками.

Шкільна дезадаптація – це утворення неадекватних механізмів пристосування дитини до школи у формі порушень навчання і поведінки, конфліктних відносин, психогенних захворювань і реакцій, підвищеного рівня тривожності, які зовні не проявляються, але дитини досить боляче переживає всі шкільні проблеми (це супроводжується тривогою, відсутністю апетиту та розладам сну), тобто в неї спостерігають реакції як активного, так і пасивного процесу. Це може виявитися у настороженості, невпевненості, плаксивості без причин тощо.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Емоційна сфера має свої особливості в процесі адаптації першокласника до шкільного навчання. Діти з високим рівнем шкільної мотивації є успішними в навчальній діяльності та мають позитивні емоції, які допомагають бути успішними. Низький рівень шкільної

мотивації свідчить про нестійку адаптацію до школи та переважаання негативних емоцій, які заважають досягти успіхів у навчанні. Важливо звертати особливу увагу на першокласників, які показали низький рівень адаптації за проведеними методиками, проводити необхідну корекційну роботу щодо посилення мотивації учнів до шкільного навчання, та спрямовану на підтримку даних учнів. Окрім того, необхідно проводити роботу з школярами на покращення мікроклімату у шкільному колективі. У цілому адаптаційні процеси будуть відбуватися швидше та ефективніше при позитивному розвитку емоційної сфери першокласників.

Список використаних джерел

1. Архипова И.А. Диагностика психического развития ребенка. 250 тестов, заданий и упражнений для адаптации ребенка к школе / И.А. Архипова – СПб.: Наука и Техника, 2008. – 256 с.
2. Динаміка розвитку дитячого співавторства на початковому етапі навчання (система розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова) [Текст]: збірник / О.М. Кондратюк, І.М. Толмачова, З.І. Шилкунова // Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків: ОВС, 2002. – Вип. 22. – С. 35-39
3. Єльчанінова Т.М. Вивчення особливостей адаптації першокласників асоціативним методом [Електронний Ресурс] / Т.М. Єльчанінова. – режим доступу: [http : // www. nbuv. gov. ua / portal / Soc_Gum / VKhnpu_psykhol/2010_35/04.html](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_psykhol/2010_35/04.html)
4. Марінушкіна О. Діагностика шкільної дезадаптації дітей молодшого шкільного віку / О. Марінушкіна // Діагностичний інструментарій психолога. / Упоряд. Т. Гончаренко. – К.: Шкільний світ, 2008.
5. Толмачова І.М. Динаміка розвитку дитячого співавторства на початковому етапі навчання (система розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова) / О.М. Кондратюк, І.М. Толмачова, З.І. Шилкунова // Педагогіка та психологія: Зб. наук. пр. – Х.: Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди, 2002. – Вип. 22. – С. 35-39.
6. Учебная деятельность младшего школьника: диагностика и коррекция неблагополучия. Книга для учителей дифференцированных классов / Авторы: В.П. Гапонов, В.А. Георгиевская, Ю.З. Гильбух, С.А. Гончаренко, А.И. Пенькова; Под ред. Ю.З. Гильбуха. – М.: Фирма «ВИПОЛ», 1993. – 96 с.
7. Юрченко И.С. Социальная адаптация детей к школе. Проблемы психологической адаптации личности в разных видах жизнедеятельности: Материалы Всеукраинской научно-практической конференции молодых научных сотрудников. 13 апреля 2009 года / И.С. Юрченко – Одесса: СМІЛ, 2009. – 274 с.

References

1. Arhipova I.A. Diagnostika psichicheskogo razvitiya rebenka. 250 testov, zadaniy i uprazhnenij dlja adaptacii rebenka k shkole / I.A. Arhipova – SPb.: Nauka i Tehnika, 2008. – 256 s.
2. Dynamika rozvytku dytjachogo spivavtorstva na pochatkovomu etapi navchannja (systema rozvyval'nogo navchannja D.B. El'konina – V.V. Davydova) [Tekst]: sbornyk / O.M. Kondratjuk, I.M. Tolmachova, Z.I. Shylkunova // Pedagogika ta psihologija: Zbirnyk naukovykh prac' / M-vo osvity i nauky Ukrai'ny, Harkivs'kyj derzh. ped. un-t im. G.S. Skovorody. – Harkiv: OVS, 2002. – Vyp. 22. – S. 35-39
3. Jel'chaninova T.M. Vyvchennja osoblyvostej adaptacii' pershoklasnykiv asociatyvnyim metodom [Elektronnyj Resurs] / T.M. Jel'chaninova. – rezhym dostupu: [http: // www. nbuv. gov. ua / portal / Soc_Gum / VKhnpu_psykhol/2010_35/04.html](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_psykhol/2010_35/04.html)
4. Marinushkina O. Diagnostyka shkil'noi' dezadaptacii' ditej molodshogo shkil'nogo viku / O. Marinushkina // Diagnostychnyj instrumentarij psyhologa. / Uporjad. T. Goncharenko. – K.: Shkil'nyj svit, 2008.
5. Tolmachova I.M. Dynamika rozvytku dytjachogo spivavtorstva na pochatkovomu etapi navchannja (systema rozvyval'nogo navchannja D.B. El'konina – V.V. Davydova) / O.M. Kondratjuk, I.M. Tolmachova, Z.I. Shylkunova // Pedagogika ta psihologija: Zb. nauk. pr. – H.: Hark. nac. ped. un-t imeni G.S. Skovorody, 2002. – Vyp. 22. – S. 35-39.
6. Uchebnaja dejatel'nost' mladshogo shkol'nika: diagnostika i korrekciya neblagopoluchija. Kniga dlja uchitelej differencirovannykh klassov / Avtory: V.P. Gaponov, V.A. Georgievskaja, Ju.Z. Gil'buha, S.A. Goncharenko, A.I. Pen'kova; Pod red. Ju.Z. Gil'buha. – M.: Firma «VIPOЛ», 1993. – 96 s.
7. Jurchenko I.S. Social'naja adaptacija detej k shkole. Problemy psihologicheskoi adaptacii lichnosti v raznyh vidah zhiznedejatel'nosti: Materialy Vseukrainskoj nauchno-prakticheskoi konferencii molodyh nauchnyh sotrudnikov. 13 aprelja 2009 goda / I.S. Jurchenko – Odessa: SMIL, 2009. – 274 s.

Резюме. В статье рассматривается проблема влияния и особенности взаимосвязи эмоциональных факторов и процессов адаптации у первоклассников к ситуации обучения; определен уровень школьной мотивации первоклассников к адаптации; сделан анализ сторон адаптационного процесса при положительном (отрицательном) развитии эмоциональной сферы первоклассников.

Ключевые слова: адаптация, дезадаптация, эмоциональная сфера, мотивация, адаптационный процесс.

Summary. In this article it is told about the problem of influence and correlation of emotional factors and adaptation of first-graders to the process of studying. This problem is very popular nowadays as it not learned enough yet. So we need to learn it in order to help the first-graders with the adaptation to the school life. Analyzing of every step of adaptation will help us in the complex methods of researching the adaptive possibilities of the first-graders and in creating

necessary conditions for the successful adaptation the first-grader to school life. Also the level of motivation of the school first-graders to the process of adaption is determined in this work. It was made an analysis of the sides of the adaptation process with a positive (negative) development of emotional sphere of the first-graders. Having aim to learn this process of adaption and all its sides, it is better to use the methods which are for researching the level of emotional wellness of the kid, his positive or negative attitude to school, teacher or other children. Emotional sphere has its peculiarities in the process of adaption to the school life. Children with the high level of school motivation succeed in studies and have positive emotions. They (emotions) help the schoolchildren to have the success. We also should pay special attention to the pupils with low level of adaptation. And it was proved here that for those children who had a low level of adaptation, it would be better to use the necessary correction work in order to support such pupils.

Key words: adaptation, exclusion, emotional sphere, motivation, adaptation process.

УДК [159.922.8:331.54]:159.952.13

Р.С. КУЛАКОВ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті висвітлюються вітчизняні та зарубіжні підходи розуміння сутності інтересу та професійних інтересів, їх функціональної природи та динаміки розвитку у ранньому юнацькому віці. Проблема формування та розвитку професійних інтересів старшокласників аналізується з позицій психолого-педагогічної науки, що відображають певний рівень розвитку мотивів, схильностей та здібностей учнів до певного виду професійної діяльності.

Ключові слова: інтерес, професійні інтереси, старшокласники, активність особистості, спрямованість особистості, вибір професії, трудова діяльність, професійне самовизначення.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбулися в українському суспільстві, а також новітні досягнення психолого-педагогічної науки потребують перегляду та переосмислення підходів до вирішення проблеми професійного самовизначення школярів, зокрема – пошуку форм та методів активізації цього процесу. У реаліях сьогодення, загальні тенденції демократизації та гуманізації системи загальної середньої освіти обумовлюють необхідність модернізації існуючих та пошуку нових, таких, що базуються на засадах особистісно-орієнтованої моделі виховання, підходів до педагогічного забезпечення процесу усвідомленого вибору молоді людиною майбутньої професії. Активізація процесу підготовки учнів старших класів загальноосвітньої школи до професійного самовизначення та аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє констатувати необхідність розв'язання проблеми формування та розвитку професійних інтересів старшокласників у контексті їх особистісного та професійного самовизначення.

Метою статті є теоретичний аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень з проблеми становлення, розвитку професійних інтересів та професійної спрямованості старшокласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз робіт з проблеми інтересу дозволяє зробити висновок про те, що інтерес є системним утворенням, що визначається сукупністю різних параметрів, які відрізняються за змістом, характером, видом, рівнями та характеризуються якісними етапами свого розвитку.

У дослідженнях психологів (Б. Ананьєва, М. Бєляєва, Л.І. Божович, Л. Виготського, Л. Гордона, Г. Костюка, М. Левітова, В. М'ясищева, С. Рубінштейна, Б. Теплова) та педагогів (О. Архіпова, В. Іванова, Т. Панкратова, Г. Фортунатова, Г. Щукіної, Ю. Шарова) розвиток інтересу до певного виду трудової діяльності розглядається як динамічний багатоплановий процес, що впливає на різноманітність підходів до визначення його сутності.

Психолого-педагогічним та організаційним основам підготовки молоді до вибору майбутньої професії присвячено праці П. Атутова, С. Батишева, Ю. Гільбуха, О. Голомштока, Є. Клімова, М. Захарова, В. Мадзігона, В. Моляко, Є. Павлютенкова, К. Платонова, В. Симоненка, В. Синявського, С. Чистякової, Б. Федоришина тощо. Для теоретичного аналізу та узагальнення згаданої проблеми значний інтерес являють зарубіжні дослідження в галузі професійного самовизначення, професійної орієнтації та психології праці (А. Маслоу, С. Фукуяма, Д. Голанд та інші). Певні підходи до розв'язання проблеми активізації професійної роботи можна знайти в роботах Г. Левченка, І. Михайлова, М. Пряжнікова, В. Синявського та інших дослідників, але проблема визначення педагогічних умов активізації професійного самовизначення школярів у психолого-педагогічній літературі належного вирішення не одержала.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір професії – це не одномірний акт, а процес, що складається з ряду етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов, індивідуальних особливостей інтересів суб'єкта вибору професії. Тому особлива роль відводиться загальноосвітнім навчальним закладам у підготовці особистості до професійного самовизначення, формування в учнів старших класів інтересу до конкретного виду професійної діяльності.

У сукупності своїх визначальних рис інтерес розглядається як вибіркове емоційно-пізнавальне ставлення особистості до предметів, явищ, подій навколишньої дійсності, а також до певних видів діяльності, які мають важливе значення для людини. Таким чином, інтерес займає проміжне місце у системі потребнісних ставлень людини до навколишньої дійсності. Виникаючи на основі бажання, потягу до певного виду діяльності, інтерес у

З М І С Т

Передмова	3
Павелків Р.В. Теоретичний аналіз концептуальних підходів дослідження проблеми рефлексії у філософській та психологічній науці.....	4
Андрушко Я.С., Михаць О.І. Особливості взаємозв'язку екзистенційних потенцій особистості військовослужбовців на основі кореляційного аналізу.....	10
Артемова О.І. Розвиток вербальної креативності студентів-психологів в процесі професійної підготовки.....	13
Бабак К.В. Психологічна служба ВНЗ як засіб психологічного супроводу професійного розвитку студентів.....	18
Бабій М.Ф. Генезис невербальних проявів обману у неповнолітніх.....	22
Безлюдная В.И. Психологическая коррекция отклонений в системе межличностного взаимодействия детей дошкольного возраста.....	25
Безушко С.А. Психологічний аналіз уявлень про самореалізацію сучасної молодшої жінки: гендерний аспект.....	29
Білоус Р.М., Охріменко В.О. Психологічні особливості життєвої перспективи юнаків.....	33
Бойко-Бузиль Ю.Ю. До сутності категорії професійного становлення особистості.....	37
Большакова А.М. Об'єктивні та суб'єктивні показники особистісного потенціалу.....	40
Борисова А.О. Соціальні аксіоми у структурі картини світу студентів-іноземців.....	43
Бужинська С.М., Кондрацька Л.В. Вплив позитивного мислення на збереження психологічного здоров'я майбутніх педагогів.....	47
Главінська О.Д. Сучасні аспекти психології становлення особистісної суверенності.....	51
Демчук О.О. Автентичність як невід'ємна якість майбутнього психолога.....	55
Демянюк О.Б. Уявлення про сім'ю як компонент образу світу особистості.....	57
Дергач М.А. Співзалежні любовні стосунки в старшому юнацькому віці.....	60
Дмитріюк Н.С. Ефект батьківської депривації як негативний чинник психічного розвитку дітей раннього віку.....	65
Дуркалевич І.В. Специфіка віртуального спілкування у заробітчанських сім'ях.....	69
Івашкевич Е.Е. Психологічні особливості здійснення фахівцем синхронного перекладу.....	74
Івашкевич Е.З. Аспекти соціального інтелекту педагога.....	77
Івашкевич І.В. Специфіка професійної діяльності юриста та структура його професійної компетентності.....	81
Іщук О.В. Імплементация ідей організаційної психології на сучасних підприємствах.....	85
Колупасєва Т.Є. Готовність майбутнього вчителя початкових класів до застосування сучасних педагогічних технологій як наукова проблема.....	90
Компанович М.С. Психосоматичний підхід у трактуванні серцево-судинних захворювань у підлітковому віці.....	93
Корчакова Н.В. Розвиток емпатійної моралі в українських підлітків.....	98
Коць М.О., Онопченко І.В. Психологічні особливості прояву інтернет-адикцій у студентському середовищі.....	105
Крижановська З.Ю., Сичак О.О. Самореалізація особистості після виходу на пенсію, як спосіб її самовиповнення.....	109
Крюкова Л.В. Особливості взаємозв'язку емоційної сфери та процесів адаптації у першокласників.....	112
Кулаков Р.С. Психологічні особливості становлення та розвитку професійних інтересів та професійної спрямованості старшокласників.....	116
Кулакова Л.М. Особливості розвитку самосвідомості молодшого школяра в умовах навчальної діяльності.....	120
Курачий С.В. Динаміка рівня психофізичної підготовленості студентів.....	124
Лосик Г.В. Информационные технологии и их влияние на психологическое здоровье человека в онтогенезе.....	127
Луцик Г.О. Загальні підходи до розуміння девіантної поведінки підлітків в контексті підготовки майбутніх психологів у ВНЗ.....	133
Лящ О.П. Юнацький вік як фактор розвитку емоційного інтелекту.....	137
Маланьїна Т.М. Співвідношення когнітивного інсайту та Я-відмежування.....	141
Маліновська Н.В. Навчально-мовленнєва діяльність старших дошкільників: мотиваційний компонент.....	145
Mykhalchuk N.O., Ivashkevych E.E. Psycholinguistic characteristics of visual narrative discourse.....	149
Нестерук-Володимирець О.В. Результати психодіагностичного дослідження мотиваційного та творчого компонентів внутрішньо-особистісного шару комунікативної культури старшокласника.....	152
Новік Л.О. Мотиваційні аспекти формування позитивного професійного іміджу у студентів-психологів.....	156
Осипчук О.П. Особливості розуміння молодшими школярами моральних категорій у навчально-виховному процесі.....	159
Перепелиця О.В. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності освітян.....	164
Піонтковська Д.В. Розвиток національних цінностей особистості як умова становлення національної ідентичності студентської молоді.....	168
Помилуйко В.Ю. Розвиток ключових компетентностей особистості у різних стадіях дорослості.....	172
Рибак В.А. Особливості процесу соціально психологічної адаптації першокурсників з особливими потребами.....	176

Романюк В.Л., Пилипака Ю.І. Реактивність та психічне здоров'я особистості.....	180
Рудь Г.В. Особливості саморефлексії тілесного потенціалу у юнацькому віці	185
Савенко Д.О. Структурна організація самосвідомості матері.....	190
Савуляк В.О. Релігійний досвід особистості як чинник розвитку її духовності.....	193
Северин А.В. Перцептивные действия подростков и способы их коррекции на основе восстановления звеньев модели перцептивного действия с предметом вариативной формы	197
Співак Д.В. Психологічний аналіз досліджень розвитку професійного образу «Я» у майбутніх фахівців допомагаючих професій.....	204
Співак Л.М. Вікова динаміка національної саморефлексії юнацтва за показником «рідна мова»	208
Ставицька О.Г. Прояви булінгу в сучасній школі.....	211
Ставицький Г.А. Роль іноземної мови за професійним спрямуванням у фаховій підготовці студентів.....	214
Хомич І.С. Моральні уявлення молодших школярів.....	218
Хупавцева Н.О. Вплив стресу на організм людини та шляхи його подолання	222
Шестопал І.А. Особливості особистісного розвитку жінок зрілого віку у руслі професійної самореалізації.....	225
Шпак М.М. Теоретико-методичні аспекти розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у процесі соціально-психологічного тренінгу.....	229
Шпак С.Г. Особливості виникнення стресу у дітей молодшого шкільного віку.....	234
Яцюк Н.О. Проблема моральної рефлексії у сучасній психології	238
Відомості про авторів	243

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 7

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 7 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2016. – 249 с.

УДК 159.9+316.6